

TEÓRIA MODELOVANIA NA PRÍKLADE URBANONÝM DVOCH GEMERSKÝCH MIEST

Gabriel Rožai

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica
gabriel.rozai@umb.sk

Abstract

Modeling Theory on the Example of Urbanonyms of Two Gemer Towns

In the study, we pay attention to the model analysis of urbanonyms. The aim of the contribution is to describe, compare, and typologize the onymic models of standardized urbanonyms of two Slovak towns located in the Gemer region: Rožňava and Revúca. During the analysis, we focus attention on the nature of the model structure and the number of onymic models and types of onymic models of the investigated group of proper nouns, as well as on the types, frequency representation, and lexical rendering of the functional members characterizing the analyzed models. The analysis clarifies the characteristic features of the naming of the examined subcategory of toponyms, which can be further specified and typologically defined when comparing them with models of other subcategories of the onymic group of toponyms.

Keywords: modeling theory, synchronous model, urbanonym

1. Cieľ a metodika výskumu

Cieľom výskumu je opísať, komparovať a typologizovať onymické modely urbanoným získaných synchronnou analýzou názvov ulíc a námestí dvoch gemerských miest – Rožňavy a Revúcej. Pozornosť zameriame na charakter modelovej štruktúry a početnosť onymických modelov a typov onymických modelov skúmanej urbanonymie, ako aj na využitie (druhy), frekvenčné zastúpenie a sémantickú stránku funkčných členov charakterizujúcich analyzované modely. Budeme si všímať stav v celom súbore i v jednotlivých súboroch z oboch miest.

Teória modelovania je jedným z prístupov umožňujúcich klasifikáciu, opis a interpretáciu onymického materiálu. Charakterizuje ju akcentovanie dvojakeho statusu kategórie nomen proprium, zdôrazňujúceho onymický obsah proprií. Jej začiatky sa spájajú s menom V. Blanára a jeho prácou *Osobné mená. K základom semiologickej onomastiky* z roku 1945 (In: Blanár, 2008, s. 39). V českej a slovenskej onomastike je detailnejšie rozpracúvaná od sedemdesiatych rokov 20. storočia. Využitie nachádza pri analýze rôznych onymických

kategórií: v kategórii antroponým sa o vytvorenie modelovej analýzy pričínili predovšetkým V. Blanár (Blanár – Matejčík, 1978, 1983), v ojkonymii rozpracoval teóriu modelovania R. Šrámek (1972, 1976 a i.), v anojkonymii J. Pleskalová (1992), v chrématonymii P. Odaloš (2015, 2023 a i.). Pri modelovaní urbanoným vychádzame z koncepcie, ktorú predstavil a v súčasnosti ďalej rozvíja P. Odaloš (2015, 2023, v tlači). Autor pracuje s modelom A1, ktorý približuje obsahovú či významovú stránku onyma (vrátane urbanonyma). P. Odaloš (2023) rozumie pod onymickým modelom reálnu onymickú štruktúru propria, obsahujúcu konkrétne onymické príznaky prezentované funkčnými členmi. Funkčné členy sú v modeli A1 dvojakej povahy: 1. funkčný člen vyjadrujúci sémantický príznak signalizujúci typ onymického vzťahu: **U** (urbanonymum); 2. funkčné členy vyjadrujúce ďalšie sémantické príznaky (uplatňujúce sa v skupine urbanoným): **PÚ** – príslušnosť k územi, **PČ** – príslušnosť/prináležitosť k času, **HCH** – honorifikačná charakteristika, **VL** – vlastnosť, **PN** – príslušnosť k národu, **FA** – fauna (živočíšstvo/zvieratstvo), **FL** – flóra (rastlinstvo) (Odaloš, v tlači). Zohľadňujúc tieto funkčné členy, onymický model urbanonyma *Hviezdoslavova ulica* má podobu **A1 = HCH + U**. V koncepcii P. Odaloša sa termín **funkčný člen**, ktorý je dvojakej povahy, spája s onymickým motivačným príznakom, ale aj so sémantickými príznakmi onyma. Ide o odlišný spôsob chápania tohto termínu ako v koncepcii V. Blanára, v ktorej funkčný člen vystupuje ako špecifický výstavbový prvok antroponymického pomenovacieho modelu a pod sémantickými príznakmi onyma (presnejšie antroponyma) V. Blanár rozumie dištinktívne, spoločensky dôležité vlastnosti a pomenovacie motívy, ktoré sa „môžu prejavovať ako pozitívne alebo negatívne hodnoty“, napr. príbuzenský vzťah, dedičnosť a pod. (Blanár – Matejčík, 1978, s. 12 – 13).

S modelovaním urbanoným podľa zvolenej metodiky (Odaloš, 2023, v tlači) sa spájajú aj ďalšie dva termíny, a to **sémantické pole onyma**, ktoré je kombináciou sémantických príznakov v propriu, vyjadrenou funkčnými členmi (napr. rovnaké urbanonymum má sémantické pole HCH + U), a **typ onymického modelu**, utváraný uplatnením sémantického poľa príznakov vo viacerých modeloch a obsahujúci sémantické pole v rôznych kombináciách sémantických príznakov; reprezentuje ho podoba najčastejšieho onymického modelu s daným sémantickým poľom (napr. typ onymického modelu A1 = HCH + U vytvára variantné sémantické pole HCH + U v onymických modeloch A1 = HCH + U a A1 = U + HCH).

Pri modelovej analýze prihliadame na počet funkčných členov v modeli, nie na počet slov v urbanonyme; v prípade funkčného člena U nie je podmienkou formálne vyjadrená prítomnosť druhového určenia – v tomto prípade je daný funkčný člen uvedený v zátvorkách (napr. A1 = (U) + PÚ typu *Strelnica*) – a zároveň na jeden funkčný člen vyjadrujúci ďalšie sémantické príznaky môže formálne pripadať viacero slov viacslovného propria (napr. v urbanonyme *Ulica Martina Kukučina* je sémantika funkčného člena HCH formálne vyjadrená menom a priezviskom spisovateľa; jeho onymický model bude mať podobu A1 = U + HCH).

Výskumný súbor tvorí 158 urbanoným dvoch miest ležiacich na území historického Gemera. Urbanonymiu Revúcej tvorí 69 urbanoným, v Rožňave sme zaznamenali 91 urbanoným, dve z nich sme však pre nejasnú motiváciu z analýzy vynechali (pozri nižšie). Ide o dve susediace okresné mestá, vzdialené od seba 42 km a s počtom obyvateľov 17 569 (Rožňava) a 11 484 (Revúca) (1). Do roku 1993 boli obe mestá súčasťou okresu Rožňava vo Východoslovenskom kraji, v súčasnosti patria do dvoch rôznych vyšších územných celkov (Banskobystrický a Košický samosprávny kraj). Mestá sa čiastočne odlišujú národnostným zložením obyvateľstva: v Revúcej dominuje slovenská národnosť (82,86 %), v Rožňave je popri slovenskej národnosti (70,36 %) výraznejšie zastúpená maďarská národnosť (18,77 %), ktorá mala v minulosti dominantné zastúpenie v národnostnom zložení obyvateľstva a prevažovala v meste ešte aj v tridsiatych rokoch 20. storočia (v Revúcej má maďarská národnosť v súčasnosti iba 1,24 % zastúpenie) (2).

2. Modelovanie urbanoným skúmaných miest

2.1. Modelovanie urbanoným Rožňavy – frekvencia typov onymických modelov a onymických modelov

Súbor urbanoným Rožňavy sme získali excerpciou údajov z webovej stránky mesta (3). Urbanonymiu mesta vytvárajú dvoj- a trojčlenné modely.

Dvojčlenné modely

Typ onymického modelu $A1 = U + HCH$ (spolu 35) zastupuje najfrekventovanejší model (t. j. $A1 = U + HCH$), ktorý je kombináciou sémantického poľa $U + HCH$ v modeloch $A1 = U + HCH$ a $A1 = HCH + U$.

Model $A1 = U + HCH$ (26): *Ulica akademika Hronca, Alej Antona Kissa, Alej Jána Pavla II., Ulica Andreja Cházára, Ulica Cyrila a Metoda, Ulica Ernesta Róthba, Ulica Františky Andrassyovej, Ulica Jana Amosa Komenského, Ulica Jána Brocku, Ulica Janka Kráľa, Ulica Juraja Marikovského, Ulica Jozefa Mikulíka, Ulica Kolomana Tichyho, Ulica Kósu-Schoppera, Ulica Laca Novomeského, Ulica Martina Kukučina, Ulica Milana Rastislava Štefánika, Ulica Pavla Dobšinského, Ulica Sama Czabána, Ulica Sama Tomášika, Ulica Zoltána Fábryho, Námestie 1. mája, Ulica 29. augusta, Ulica 9. mája, Ulica pionierov, Ulica kozmonautov.*

$A1 = HCH + U$ (9): *Dovčikova ulica, Hviezdoslavova ulica, Chalupkova ulica, Szilvássyho ulica, Šafárikova ulica, Vajanského ulica, Páterova ulica (4), Mierová ulica, Budovateľská ulica.*

Typ onymického modelu $A1 = PÚ + U$ (29) zastupuje najpočetnejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $PÚ + U$ v modeloch $A1 = PÚ + U$ a $A1 = (U) + PÚ$.

Model $A1 = PÚ + U$ (25): *Gemerská ulica, Jovická ulica, Betliarska ulica, Košická ulica, Krásnohorská ulica, Kúpeľná ulica, Lesná ulica, Medzimylnská ulica, Podrákošská ulica, Štítnická ulica, Železničná ulica, Splavná ulica, Kasárenská ulica, Špitálska ulica, Tehelná ulica, Majerská ulica, Cintorínska ulica, Hornocintorínska ulica, Čučmianska ulica, Edelényška ulica, Kyjevská ulica, Zakarpatská ulica, Rumunská ulica, Južná ulica, Východná ulica.*

Model A1 = (U) + PÚ (4): *Pod Kalváriou, Huta, Strelnica, Vitéz kert* (podľa miestneho maďarského toponyma).

Z hľadiska početnosti nasleduje typ onymického modelu A1 = VL + U (19), zastupovaný najfrekventovanejším modelom, ktorý je kombináciou sémantického poľa VL + U v modeloch A1 = VL + U a A1 = U + VL.

Model A1 = VL + U (18): *Bočná ulica, Dúbová ulica, Jasná ulica, Slnčná ulica, Krátka ulica, Malá ulica, Okružná ulica, Strmá ulica, Tichá ulica, Útulná ulica, Tlačiarenská ulica, Banícka ulica, Garbiarska ulica, Hrnčiarska ulica, Klobučnícka ulica, Zlatá ulica, Záhradnícka ulica, Normová ulica* (5).

Model A1 = U + VL (1): *Námestie baníkov*.

Posledný typ onymického modelu A1 = FL + U (5) prezentuje najpočetnejší model s kombináciou sémantického poľa FL + U v modeloch A1 = FL + U a A1 = U + FL.

Model A1 = FL + U (4): *Kvetná ulica, Lipová ulica, Ružová ulica, Šípková ulica*.

Model A1 = U + FL (1): *Ulica zeleného stromu*.

Sémantické pole ďalšieho dvojčlenného modelu nemá variantný charakter, a teda nevytvára typ onymického modelu.

Model A1 = PČ + U (2): *Jarná ulica, Letná ulica*.

Trojčlenný model

V skúmanom súbore sme zaznamenali iba jeden trojčlenný onymický model A1 = PÚ + VL + U, prezentovaný urbanonymom *Čučmiarska dlhá ulica*.

2.2. Modelovanie urbanonym Revúcej – frekvencia typov onymických modelov a onymických modelov

Súbor urbanonym Revúcej sme vyexcerpovali z webovej stránky OpenStreetMap (6). Urbanonymiu mesta vytvárajú výhradne dvojčlenné modely.

Dvojčlenné modely

Typ onymického modelu A1 = U + HCH (53) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa U + HCH v modeloch A1 = U + HCH a A1 = HCH + U.

Model A1 = U + HCH (30): *Ulica 1. mája, Ulica Augusta Horislava Škultétyho, Ulica Andreja Hlinku, Ulica Boženy Němcovej, Ulica Boženy Slančíkovej-Timravy, Ulica Fraňa Kráľa, Ulica gen. Goliana, Ulica gen. Viesta, Ulica Ivana Krasku, Ulica Jána Kordoša, Ulica Jána Brocku, Ulica Janka Kráľa, Ulica Jozefa Gregora Tajovského, Ulica Júliusa Bottu, Ulica Ludmily Podjavorinskej, Ulica Michala Bodického, Ulica Mateja Nándrássyho, Ulica Mateja Hrebendu, Ulica Milana Rastislava Štefánika, Ulica Oľgy Textorisovej, Ulica Pavla Dobšinského, Ulica Prvého slovenského gymnázia, Ulica Sama Chalupku, Ulica SNP, Ulica sv. Quirina, Ulica Štefana Maliaka, Ulica Terézie Vansovej, Ulica Vladimíra Clementisa, Ulica duklianskych hrdinov, Námestie slobody*.

Model A1 = HCH + U (23): *Bernolákova ulica, Daxnerova ulica, Fándlyho ulica, Francisciho ulica, Hviezdoslavova ulica, Jesenského ulica, Jilemnického ulica, Kalinčiakova ulica, Kollárova ulica, Komenského ulica, Kukučínova ulica, Ormisova ulica, Palkovičova ulica, Reussova ulica, Sládkovičova ulica, Šafárikova ulica, Štúrova ulica, Tomášikova ulica, Vajanského ulica, Záborského ulica, Zochova ulica, Partizánska ulica, Mierová ulica.*

Nasledujúci typ onymického modelu A1 = VL + U (6) zastupuje najpočetnejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa VL + U v modeloch A1 = VL + U a A1 = U + VL.

Model A1 = VL + U (5): *Okružná ulica, Strmá ulica, Tichá ulica, Priemyselná ulica, Remeselnícka ulica.*

Model A1 = U + VL (1): *Ulica magnezitárov.*

Posledný typ onymického modelu A1 = PÚ + U (5) zastupuje model, ktorý je kombináciou sémantického poľa PÚ + U v modeloch A1 = PÚ + U a A1 = (U) + PÚ.

Model A1 = PÚ + U (4): *Kúpeľná ulica, Muránska ulica, Železničná ulica, Litovelská ulica.*

Model A1 = (U) + PÚ (1): *Maša.*

Sémantické pole ďalších dvoch dvojčlenných modelov nemá variantný charakter, a teda nevytvára typy onymických modelov.

Model A1 = PČ + U (3): *Jarná ulica, Jesenná ulica, Letná ulica.*

Model A1 = FL + U (1): *Ružová ulica.*

3. Analýza onymických modelov, ich typov a funkčných členov

3.1. Frekvenčná analýza funkčných členov onymických modelov urbanoným

Rožňavy

Motiváciu urbanoným ozrejmuju funkčné členy vyjadrujúce ďalšie sémantické príznaky. Z frekvenčného hľadiska dominuje v rožňavskej urbanonymii funkčný člen honorifikačná charakteristika (HCH). Vyššiu početnosť dosahujú aj funkčné členy príslušnosť k územiu (PÚ) a vlastnosť (VL).

Honorifikačná charakteristika (HCH)

V onymických modeloch sa honorifikačná charakteristika objavila 35-krát. Spektrum príznakov funkčného člena HCH sa vzťahuje na udalosti, javy, jednotlivcov i kolektívy ako nositeľov honorifikácie (vrátane ideologických aspektov), pričom je konkrétne vytvárané:

- sémantickým príznakom zoslavňujúcim rôzne výročia a udalosti: *Ulica 29. augusta, Ulica 9. mája, Námestie 1. mája,*
- ideologicky motivovaným sémantickým príznakom zoslavňujúcim abstraktné javy, idey (mier, sloboda): *Mierová ulica,*
- ideologicky motivovaným sémantickým príznakom honorifikujúcim kolektív, kolektívneho hrdinu: *Ulica pionierov, Budovateľská ulica, Ulica kozmonautov,*
- sémantickým príznakom honorifikujúcim rôzne osoby rozlične profesiovo zamerané (pričom niektoré osobnosti je možné zaradiť do viacerých kategórií, keďže sa venovali

rôznym aktivitám, kombinujúcim profesijný i politický život, národnobuditeľskú činnosť, pedagogické a publicistické aktivity, pôsobenie v cirkvi a pod.):

- spisovateľov: *Šafárikova ulica*, *Ulica Pavla Dobšinského*, *Chalupkova ulica*, *Ulica Sama Tomášika*, *Hviezdoslavova ulica*, *Vajanského ulica*, *Ulica Janka Kráľa*, *Ulica Laca Novomeského*, *Ulica Martina Kukučina*, *Ulica Jána Brocku*, *Ulica Zoltána Fábryho*,
- výtvarných umelcov (maliarov, grafikov): *Ulica Kolomana Tichyho*,
- vedcov, akademikov: *Ulica akademika Hronca*,
- politikov, vojakov a bojovníkov proti fašizmu, národovcov: *Ulica Milana Rastislava Štefánika*,
- ďalších významných osobnosti (richtárov, mešťanostov, hercov, architektov, staviteľov, lekárov, advokátov, pedagógov, publicistov, filantropov a patrónov, vierozvestcov, kňazov, biskupov a iných významných predstaviteľov cirkvi, zbojníkov a pod.): *Ulica Jana Amosa Komenského*, *Dovčíkova ulica* (Michal Vdovec, zvaný Dovčík, gemerský zbojník z Henckoviec), *Ulica Františky Andrássyovej* (Františka Andrássyová, rod. Hablawetzová, mecénka, manželka grófa Dionýza Andrássyho), *Alej Jána Pavla II.* (vhodnejšie *Aleja*), *Ulica Cyrila a Metoda*, *Ulica Andreja Cházára* (Andrej Cházár – priekopník liečebnej pedagogiky, zakladateľ prvej školy pre sluchovo postihnutých v Uhorsku, advokát), *Ulica Kósu-Schoppera* (Juraj Schopper – rožňavský biskup, zakladateľ rožňavskej nemocnice, sirotinca a knižnice), *Alej Antona Kissa* (Anton Kiss – lekár a odborný publicista), *Ulica Ernesta Rótha* (Ernest Róth – starosta mesta v rokoch 1922 – 1927, 1931 – 1938), *Ulica Juraja Marikovszkého* (Marikovszky György (Juraj) – lekár a spisovateľ, rožňavský rodák), *Ulica Sama Czabána* (Samu Czabán – pedagóg, publicista, politik), *Szilvássyho ulica* (Nándor Szilvássy – staviteľ), *Ulica Jozefa Mikulíka* (Jozef Mikulík/József Mikulík – advokát, archivár a historik), *Páterova ulica* (k motivácii pozri poznámku č. 4).

Príslušnosť k územiu (PÚ)

Z frekvenčného hľadiska nasleduje sémantický príznak príslušnosť k územiu (PÚ), ktorý sa v modeloch uplatnil 30-krát. Daný funkčný člen v urbanonymách sémanticky vyjadruje jednak polohu či umiestnenie onymického objektu na určitom území (príp. objekte), nad/pod ním, resp. medzi územiami, jednak môže vyjadrovať smerovanie k inému objektu. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena PÚ je tvorené:

- sémantickým príznakom podľa vzdialenejších objektov (miest, krajín, regiónov): *Edelényska ulica*, *Kyjevská ulica*, *Zakarpatská ulica*, *Rumunská ulica*,
- sémantickým príznakom podľa umiestnenia/polohy na určitom území, v istom bode: *Vitěz kert* (podľa miestneho maďarského toponyma), *Gemerská ulica*, *Južná ulica*, *Východná ulica*,
- sémantickým príznakom podľa smerovania k nejakému objektu: *Betliarska ulica*, *Čučmianska ulica*, *Čučmianska dlhá ulica*, *Štítnická ulica*, *Košická ulica*, *Krásnohorská ulica*, *Jovická ulica*, *Lesná ulica*,

- sémantickým príznakom podľa umiestnenia/polohy nad, pod alebo medzi nejakým objektom: *Pod Kalváriou, Podrákošská ulica, Medzímlynská ulica,*
- sémantickým príznakom podľa objektov vytvorených človekom: *Huta, Strelnica, Špitálska ulica, Majerská ulica, Tehelná ulica, Kasárenská ulica, Cintorínska ulica, Hornocintorínska ulica, Kúpeľná ulica, Železničná ulica, Splavná ulica.*

Vlastnosť (VL)

Tretí v poradí je funkčný člen vlastnosť (VL) s počtom 20. Sémantické spektrum príznakov tohto funkčného člena je tvorené:

- sémantickým príznakom podľa reálnych alebo analogických vlastností ulice: *Bočná ulica, Okružná ulica, Strmá ulica, Dúbová ulica, Jasná ulica, Slnecná ulica, Krátka ulica, Malá ulica, Čučmianska dlhá ulica, Tichá ulica, Útulná ulica, Normová ulica,*
- sémantickým príznakom podľa vlastností skupín obyvateľov: *Garbiarska ulica, Hrnčiarska ulica, Klobučnícka ulica, Banícka ulica, Tlačiarenská ulica, Záhradnícka ulica, Námestie baníkov,*
- sémantickým príznakom podľa minerálov, mineralizovaných prvkov, kovov ako metaforických vlastností ulice: *Zlatá ulica.*

Flóra (rastlinstvo; FL)

Funkčný člen flóra (FL) sa v skúmanom súbore vyskytol 5-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena FL je tvorené:

- sémantickým príznakom podľa rastlín: *Ružová ulica,*
- sémantickým príznakom podľa kríkov a stromov: *Lipová ulica, Šípková ulica, Ulica zeleného stromu,*
- sémantickým príznakom podľa iných aspektov flóry, resp. porastov vo všeobecnosti: *Kvetná ulica.*

Príslušnosť/prináležitosť k času (PČ)

Z hľadiska frekvencie ide o okrajový funkčný člen, ktorý je tvorený sémantickými príznakmi času v názve: *Jarná ulica, Letná ulica.*

3.2. Frekvenčná analýza funkčných členov onymických modelov urbanoným Revúcej

Aj v onymických modeloch urbanonymie Revúcej frekvenčne dominuje funkčný člen honorifikačná charakteristika (HCH). Ďalšie štyri funkčné členy svojou početnosťou výrazne zaostávajú za daným funkčným členom.

Honorifikačná charakteristika (HCH)

Funkčný člen honorifikačná charakteristika sme zaznamenali 53-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena HCH sa vzťahuje predovšetkým na osoby ako nositeľky honorifikácie a v menšom rozsahu aj na kolektívnych hrdinov, udalosti, javy či konkrétne (neživé) subjekty, pričom je tvorené:

- sémantickým príznakom zoslavňujúcim rôzne výročia, udalosti, budovy/stavby a určité subjekty: *Ulica 1. mája*, *Ulica SNP*, *Ulica Prvého slovenského gymnázia*,
- ideologicky motivovaným sémantickým príznakom zoslavňujúcim abstraktné javy, idey (mier, sloboda): *Mierová ulica*, *Námestie slobody*,
- ideologicky motivovaným sémantickým príznakom honorifikujúcim kolektív, kolektívneho hrdinu: *Ulica duklianskych hrdinov*, *Partizánska ulica*,
- sémantickým príznakom honorifikujúcim rôzne osoby rozlične profesiovo zamerané (s možnosťou zaradiť viaceré osobnosti do niekoľkých kategórií – pozri vyššie):
- spisovateľov: *Ulica Pavla Dobšinského*, *Kukučínova ulica*, *Ulica Boženy Němcovej*, *Ulica Boženy Slančíkovej-Timravy*, *Ulica Fraňa Kráľa*, *Ulica Ivana Krasku*, *Ulica Janka Kráľa*, *Ulica Jozefa Gregora Tajovského*, *Ulica Eudmiľy Podjavorinskej*, *Ulica Sama Chalupku*, *Ulica Terézie Vansovej*, *Fándlyho ulica*, *Hviezdoslavova ulica*, *Jesenského ulica*, *Kalinčiakova ulica*, *Sládkovičova ulica*, *Záborského ulica*, *Vajanského ulica*, *Jilemnického ulica*, *Ulica Jána Brocku* (Ján Brocko – povstalecký básnik), *Ulica Michala Bodického* (Michal Bodický – spisovateľ, publicista, profesor teológie), *Palkovičova ulica* (Juraj Palkovič – básnik, novinár, prekladateľ a pedagóg), *Francisciho ulica* (Ján Francisci-Rimavský – básnik, prozaik, prekladateľ, publicista a politik), *Tomášikova ulica* (Samo Tomášik – prozaik, básnik a ev. farár),
- vedcov a polyhistorov (jazykovedcov, historikov, fyzikov, vlastivedných bádateľov, etnografov a pod.): *Bernolákova ulica*, *Štúrova ulica*, *Ulica Augusta Horislava Škultétyho*, *Šafárikova ulica*, *Zochova ulica*, *Reussova ulica*, *Kollárova ulica* (Samuel Kollár – vlastivedný bádateľ, historik a kňaz),
- politikov, vojakov a bojovníkov proti fašizmu, národovcov: *Ulica Milana Rastislava Štefánika*, *Ulica gen. Goliana*, *Ulica gen. Viesta*, *Ulica Vladimíra Clementisa*, *Daxnerova ulica*,
- ďalších významných osobností (richtárov, mešťanostov, kňazov, hercov, lekárov, pedagógov, advokátov, osvetových pracovníkov, aktivistov, mecénov a pod.): *Komenského ulica*, *Ormisova ulica*, *Ulica Oľgy Textorisovej* (Oľga Textorisová – pedagogička a spisovateľka), *Ulica Júliusa Bottu* (Július Botto – pedagóg, advokát a historik pôsobiaci v Revúcej), *Ulica Mateja Nandrássyho* (Matej Nandrássy – revúcky richtár, mešťanosta, dozorca revúckeho gymnázia), *Ulica Jána Kordoša* (Ján Kordoš – osvetový pracovník, pedagóg, externý profesor hudby na revúckom gymnáziu, vedúci študentského speváckeho zboru a meštianskeho spevokolu), *Ulica Štefana Maliaka* (Štefan Maliak – osvetový pracovník, mecén), *Ulica Andreja Hlinku*, *Ulica Mateja Hrebendu* (Matej Hrebenda – národný buditeľ a ľudový spisovateľ),
- niekdajšieho patróna rímskokatolíckeho kostola sv. Vavrinca: *Ulica sv. Quirina*.

Vlastnosť (VL)

Funkčný člen vlastnosť sa v skúmanom súbore uplatnil 6-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena VL je tvorené:

- sémantickým príznakom podľa reálnych alebo analogických vlastností ulice: *Okružná ulica, Strmá ulica, Tichá ulica, Priemyselná ulica,*
- sémantickým príznakom podľa vlastností skupín obyvateľov: *Ulica magnezitárov, Remeselnícka ulica.*

Príslušnosť k územiu (PÚ)

Funkčný člen príslušnosť k územiu (PÚ) sa v skúmanom súbore uplatnil 5-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena je tvorené:

- sémantickým príznakom podľa vzdialenejších objektov (miest): *Litovelská ulica* (partnerské mesto),
- sémantickým príznakom podľa smerovania k nejakému objektu: *Muránska ulica,*
- sémantickým príznakom podľa objektov vytvorených človekom: *Kúpeľná ulica, Železničná ulica, Maša.*

Príslušnosť/prináležitosť k času (PČ)

Frekvenčne ide o okrajový funkčný člen, ktorý sme zaznamenali 3-krát. Tvorí ho sémantický príznak času v názve: *Jarná ulica, Jesenná ulica, Letná ulica.*

Flóra (FL)

Tento funkčný člen sa v súbore objavil iba raz. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena FL je tvorené jediným sémantickým príznakom – podľa rastlín: *Ružová ulica.*

3.3. Frekvencia typov modelov a modelov urbanoným

Z hľadiska počtu funkčných členov v onymických modeloch A1 v skúmanom súbore výrazne dominujú dvojčlenné modely. Trojčlenný model sa vyskytol iba raz, a to v urbanonymii Rožňavy; A1 = PÚ + VL + U (*Čučmianska dlhá ulica*). Väčšina modelov disponovala variantným sémantickým poľom (obmedzeným vždy iba na dva varianty), ktoré vytvára typy onymických modelov. Najčastejší typ onymického modelu reprezentuje A1 = U + HCH, ktorý dominoval v urbanonymii oboch gemerských miest (celkovo sa vyskytol 88-krát), no výraznejšie bol zastúpený v Revúcej, kde sme ho zaznamenali až 53-krát. Model A1 = U + HCH (typu *Ulica Andreja Cházára*), ktorý je zároveň najpočetnejším modelom v celom súbore, sa uplatnil 56-krát, model A1 = HCH + U (typu *Hviezdoslavova ulica*) 32-krát. Druhý v poradí je typ onymického modelu A1 = PÚ + U (typu *Krásnoborská ulica*) s variantným sémantickým poľom PÚ + U v modeloch A1 = PÚ + U (typu *Muránska ulica*) a A1 = (U) + PÚ (typu *Strelnica*), ktorý sa vyskytol 34-krát a výrazne dominoval v urbanonymii Rožňavy (až 29-krát). Frekvenčne nasleduje typ onymického modelu A1 = VL + U (typu *Bočná ulica*), ktorý je kombináciou sémantického poľa VL + U v modeloch A1 = VL + U (typu *Strmá ulica*) a A1 = U + VL (*Ulica magnezitárov*), zaznamenaný celkovo 25-krát, z toho v urbanonymii Rožňavy 19-krát. Posledný typ onymického modelu A1 = FL + U (typu *Šípková ulica*) s variantným sémantickým poľom FL + U v modeloch A1 = FL + U (typu *Lipová ulica*) a A1 = U + FL (*Ulica zeleného stromu*) sme zaznamenali iba v rožňavskej

urbanonymii (5-krát); v urbanonymii Revúcej sa objavil iba onymický model $A1 = FL + U$ reprezentovaný jedným urbanonymom (*Ružová ulica*).

Celkovo sme zaznamenali 10 onymických modelov $A1$; v urbanonymii Rožňavy sa objavilo všetkých 10 modelov, v revúckej urbanonymii 8 modelov (t. j. okrem dvojčlenného modelu $A1 = U + FL$ a trojčlenného modelu). Okrem už spomenutých modelov s variantným sémantickým poľom sa v súbore objavil aj model $A1 = PČ + U$ (typu *Jarná ulica*; celkovo 5, z toho 3 v Revúcej).

Záver

Z hľadiska modelovej teórie charakterizujú urbanonymiu Rožňavy a Revúcej predovšetkým dvojčlenné modely. Väčšiu variantnosť a vyšší počet modelov nachádzame v urbanonymii Rožňavy, čo je v porovnaní s revúckou urbanonymiou čiastočne determinované aj väčším počtom ulíc (percentuálne zastúpenie určitých typov názvov v každej sídelnej jednotke jednotlivo však neovplyvňuje množstvo doložených názvov v jednotlivých mestách). Najfrekvencovanejším typom onymického modelu je dvojčlenný typ $A1 = U + HCH$, ktorý zároveň reprezentuje aj najpočetnejší onymický model $A1$, a to v celom súbore i v parciálnych súboroch z oboch miest.

Hodnotiac zastúpenie funkčných členov vyjadrujúcich ďalšie sémantické príznaky, v oboch mestách dominoval funkčný člen honorifikačná charakteristika (HCH). Pri pomenovaní ulíc a námestí oboch miest je teda prítomná výrazná tendencia k vyjadrovaniu pamätosti, a to vkladaním mien osobností kultúrneho, spoločenského, vedeckého či národného života do mestského priestoru. Táto tendencia sa výraznejšie prejavila v urbanonymii mesta Revúca, ktoré zohralo dôležitú úlohu v procese formovania novodobého slovenského národa v 19. storočí (najmä v súvislosti s Prvým slovenským gymnáziom), pričom tu nachádzame nielen mená osobností (národovcov, spisovateľov, pedagógov a pod.) priamo spojených s Revúcou a gemerským regiónom, ale aj osobností celonárodného významu, ktorých pôsobenie sa neviazalo na Gemer (napr. *Ulica Eudmily Podjavorinskej*, *Hviezdoslavova ulica*). V rožňavskej urbanonymii sa objavili aj mená osobností maďarskej národnosti či predstaviteľov maďarskej kultúry, ktorí sa narodili, študovali alebo pôsobili v Rožňave a okolí (napr. *Ulica Zoltána Fábryho*). Ako druhý v poradí v rámci celého súboru figuroval funkčný člen príslušnosť k územiu (PÚ), s výrazným zastúpením v urbanonymii Rožňavy (35 výskytov, z toho v Rožňave až 30). Nasledoval funkčný člen vlastnosť (VL), ktorý sa v celom súbore uplatnil 26-krát (20-krát v urbanonymii Rožňavy a 6-krát v urbanonymii Revúcej) a našiel využitie v 3 onymických modeloch $A1$. V týchto mestách sa teda urbanonymické objekty pomenávajú aj na základe svojich vlastností (*Strmá ulica*, *Bočná ulica*).

Celkovo sa v súbore uplatnilo päť funkčných členov vyjadrujúcich ďalšie sémantické príznaky; okrem už spomenutých troch (HCH, PÚ, VL) aj príslušnosť k času

(PČ) a flóra/rastlinstvo (FL). Tieto funkčné členy sa uplatnili v urbanonýmii oboch gemerských miest.

Poznámky

- (1) Počet obyvateľov Rožňavy: <https://www.scitanie.sk/moja-obec/SK0428525529>, počet obyvateľov Revúcej: <https://www.scitanie.sk/moja-obec/SK0328526142>
- (2) Národnostné zloženie Rožňavy: http://www.sodbtn.sk/obce/obec_stat_narodnost_2021.php?kod_obce=525529, národnostné zloženie Revúcej: http://www.sodbtn.sk/obce/obec_stat_narodnost_2021.php?kod_obce=526142
- (3) Dostupné na: <https://www.roznava.sk/zoznam-ulic>.
- (4) Páterova ulica (maďarsky Páter utca) – okrem osobného mena nie je vylúčená ani súvislosť s apelatívom *páter*, čo naznačuje podoba vo všeobecne záväznom nariadení: *Ulica páterova* (ale už *Ulica Vajanského* a pod.).
- (5) Normová ulica (maďarsky Norma utca) – pravdepodobne od apelatíva *norma*, čo naznačuje aj zápis vo Všeobecne záväznom nariadení o určení názvov ulíc a iných verejných priestorov ([https://www.roznava.sk/uploads/files/ulice%2007-19\(1\).pdf](https://www.roznava.sk/uploads/files/ulice%2007-19(1).pdf)): *Ulica normová*.
- (6) Dostupné na: <https://revuca.oma.sk/u>.

LITERATÚRA

- BLANÁR, V. *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky*. Bratislava: SJS pri SAV – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 2008, 77 s.
- BLANÁR, V. – MATEJČÍK, J. *Živé mená na strednom Slovensku. I. 1. Designácia osobného mena*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1978, 416 s.
- BLANÁR, V. – MATEJČÍK, J. *Živé mená na strednom Slovensku. I. 2. Distribúcia obsahových modelov*. Martin: Osveta, 1983, 647 s.
- ODALOŠ, P. Modelovanie a modely chrématoným. In: *19. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 28. – 30. apríla 2014. Zborník referátov*. Bratislava: Veda, 2015, s. 464-472.
- ODALOŠ, P. Česko-slovenská škola onomastického modelovania. Modelovanie chrématoným. In: *Slavica Slovaca*, 58, 2023, č. 1, s. 38 – 55.
- ODALOŠ, P. Modelovanie urbanoným stredoslovenských banských miest (Kremnica, Banská Štiavnica, Banská Bystrica). In: *Synchronia i diachronia – zblíženia i dialogi. Od sviata do jazyka – stałość i zmienność w językach słowiańskich*. Toruń, 6-7 października 2023 roku. Toruń, 2024 (v tlači).
- PLESKALOVÁ, J. *Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*. Jinočany: H & H, 1992, 151 s.
- ŠRÁMEK, R. Toponymické modely a toponymický systém. In: *Slovo a slovesnost*, 33, 1972, s. 304 – 318.
- ŠRÁMEK, R. Slovtvorný model v českej toponýmii. In: *Slovo a slovesnost*, 37, 1976, s. 112 – 120.

Zoznam pamätihodností Rožňavy (Osobnosti):

<https://www.roznava.sk/portal/informacie/File/Osobnosti%20.pdf>

Accessible summary

In the article, we presented the modeling of urbanonymy of two Gemer towns – Rožňava and Revúca. We modeled based on the modeling concept, the author of which is Pavol Odaloš. We analyzed the structure of A1 models and the functional members that create them. Attention was focused on the nature of the model structure and the number of onymic models and types of onymic models of the investigated urbanonymy, as well as on the types, frequency representation, and lexical rendering of the functional members characterizing the analyzed models. We analyzed the condition in the entire file and in partial files from both towns.

The urbanonymy of Rožňava and Revúca is primarily characterized by two-member models, only in the set from Rožňava were also 3 three-member models applied. In total, we obtained 11 A1 models and 4 types of onymic models. The most frequent type of onymic model is $A1 = U + HCH$ (e.g. *Ulica Mateja Hrebendu*), which also represents the most frequented onymic model A1, both in the entire file and in partial files from both towns.

In both cities, the functional member “honorific characteristics” (HCH) dominated. When naming the streets and squares of both Gemer towns, the tendency to express “memoriality” prevails. This tendency was more pronounced in the urbanonymy of Revúca, which played an important role in the process of forming the modern Slovak nation in the 19th century. The second in order was the functional member “characteristic” (VL). In terms of frequency, it was followed by the functional term “belonging to the territory” (PÚ), which was more prominently applied in the urbanonymy of Rožňava. In total, 5 functional members expressing other semantic signs (HCH, VL, PÚ, PČ and FL) were used in the set. We recorded these functional members in the urbanonymy of both Gemer towns.

Publikácia je výstupom z grantu VEGA č. 1/0378/21 Synchronne modely a modelovanie toponým a kozmoným.